

PŘEHLED DOPISOVATELŮ LIDOVÝCH NOVIN Z PODKARPATSKÉ RUSI

DANIEL ŘEHÁK

S přivtělením Podkarpatské Rusi do Československé republiky vyvstal české žurnalistice nový úkol: informovat českou veřejnost o dění na novém území státu, se kterým – na rozdíl od Slovenska – neměla mnoho společného. Tato výzva zastihla české novinářstvo nepřipravené jazykově i mentálně. Stejně jako na Slovensku byla popřevratová situace na Podkarpatské Rusi, zvl. co se týče personálního obsazení úřadů, velmi špatná, někde až zoufalá. Po odchodu maďarských činitelů roku 1919 zůstalo v zemi jen velmi málo místních lidí, kteří by byli schopni zorganizovat státní správu. Pro nově příchozí Čechy, kteří měli odstoupivší Uhersku loajální úředníky nahradit, byl připraven expresivní obraz bída a tzv. kulturní zaostalosti, která nutně vyvstávala ze srovnání českého a karpatského prostředí.

Novinami a časopisy zprostředkované výjevy z místního života představovaly jednoznačně kulturní náraz, na jaký česká společnost moc připravena nebyla. A právě v tomto ohledu je zajímavé sledovat, jací lidé se zpravodajství z Podkarpatské Rusi ujali a jaké byly jejich motivace, ať už přímé nebo nepřímé. Je pochopitelné, že začátkem dvacátých let 20. století se informovalo o dění na Podkarpatské Rusi hlavně formou agenturních zpráv. Záhy to však přestávalo stačit a některé deníky se snažily – v souladu se zaváděním čs. státní správy – získat nějakého exponovanějšího nebo alespoň více zaujatého dopisovatele, který by žil v místě a byl by ochoten – vedle svého zaměstnání – pravidelně informovat o dění na Podkarpatské Rusi.

Relativně nejlepší povědomost, o tom, kdo pravidelně informoval o dění na Podkarpatsku, můžeme získat zejména v případě brněnského deníku *Lidové noviny*. Tato informovanost o jménech spolupracovníků má několik podstatných příčin, které jsou spojeny s utvářením tohoto deníku po válce. Šéfredaktor Arnošt Heinrich, autor koncepce poválečných ročníků, totiž důsledně prosazoval ideál dopisovatelství původního, nikoli zprostředkovaného, a zároveň důrazně uváděl v praxi svou představu autorské zodpovědnosti za všechny otiskované články, byť by šlo o menší zprávy. Tato východiska pak způsobila, že všechny texty v Lidovkách jsou od druhé poloviny dvacátých let podepisovány

šiframi. Díky tomu si můžeme udělat poměrně přesnou představu o autorství jednotlivých příspěvků i o míře zastoupení jednotlivých spolupracovníků.

Jedním z prvních dopisovatelů deníku se stal na počátku dvacátých let novinář **Ján G. Štancl** (* 4. 8. 1893 Blatná), který sem však psal pouze od června do října 1920 nebo podle jiných zdrojů od května do prosince 1921.¹ Většinou šlo o anonymní příspěvky a o jeho autorství tak víme vlastně jenom díky archívaliím. Později se stal redaktorem košické filiální redakce vládního listu *Slovenský denník* (1922) a potom deníku *Slovenský východ* (1928). Dále přispíval do listů *Venkov*, *Podkarpatská Rus* nebo *Gazdovské noviny*. V jiných novinách používal šifry **J. G. Š.** nebo **-ncl-**. Od roku 1935 působil jako dopisovatel ČTK v Bělehradě. Po záboru Československa se v Jugoslávii účastnil zahraniční odbojové činnosti. Roku 1941 odjel do Palestiny, kde se při čs. konsulátu v Jeruzalémě stal šéfredaktorem odbojového časopisu *Naše osvobození* a zpravodajského bulletinu *Czechopress*.²

V první polovině 20. let se v listu objevují také karpatoruské zprávy od košického dopisovatele **Rudolfa Kotola** (*16. 2. 1891 Dolní Kounice, Brno), který používal šifru **sa** nebo **-sa**. Jakkoli měl na starosti východoslovenský referát, nebylo asi obtížné zajet občas na Podkarpatskou Rus vlakem. Jeho jméno se na stránkách listu objevuje až do roku 1930, kdy zemřel.³ Kotolovým nástupcem v roli košického dopisovatele se stal v dalších letech novinář a redaktor **Dalibor Janek** (*10. 7. 1907 Třebíč), který užíval šifry **dj** nebo **dak**. Psal sem pravidelně až do roku 1938, kdy byl přeložen jako dopisovatel do Ostravy, kde setrval až do roku 1943.⁴

V letech 1923–1924 se v listu začaly objevovat příspěvky právníka **Adolfa Horáka** (*3. 4. 1893 Opatovice nad Labem), který používal pseudonym **Ladislav Jónapot** nebo také šifry **L. J.** a **Hk**. Horák nejprve působil u zemského výboru, roku 1920 přešel do Ministerstva pro zásobování lidu a později pracoval jako vrchní odborový rada na Ministerstvu obchodu. Zabýval se především celní problematikou, což jej patrně také na čas přivedlo na Podkarpatskou Rus. Určitý vliv mohla mít i jeho lovecká vášeň. Přesně to však nevíme. Později spolupracoval s deníky *České slovo* nebo *Národní politika* (od 1925), kam psal rovněž články o Podkarpatské Rusi. Zdá se, že šlo o movitějšího člověka, protože mu byla v roce 1948 znárodněna továrna.⁵

¹ Národní archiv (NA), fond Archiv Syndikátu novinářů (ASYN), členská evidence, meziválečné dotazníky, kart. 15. Viz též NA, fond Ministerstvo vnitra – Londýn, kart. 54.

² Archiv Ministerstva zahraničních věcí, fond Londýnský archiv – dodatky (LA-D), kart. 228, hnědé desky.

³ Moravský zemský archiv, fond Lidové noviny, kart. 42, sl. Kotol.

⁴ NA, ASYN, členská evidence dotazníky meziválečné, kart. 8.

⁵ Literární archiv Památníku národního písemnictví, fond Antonín Dolenský, kart. 17, sl. Horák. Srovnej též Dolenský, Antonín: Kulturní adresář ČSR. Praha 1936, s. 176. Viz též NA, Policejní ředitelství Praha (PŘ) 1941–1950, sign. H 3703, kart. 3616.

Jedním z nejdůležitějších a nejinformovanějších dopisovatelů pišících pro *Lidové noviny* byl novinář **Emil Waldstein** (10. 1. 1889 Košetice – 1. 3. 1942 Terezín), který uveřejňoval své příspěvky v letech 1927–1932 pod šifrou **Iv** nebo **Iv**.⁶ Waldstein byl sionistický aktivista (roku 1919 tajemník Národní rady židovské), který předtím v letech 1918–1925 působil jako redaktor sionistického časopisu *Židovské zprávy* a z této skutečnosti je jasné, co bylo jeho hlavním zájmem na Podkarpatské Rusi. Jeho články – z nichž jenom jeden je podepsaný vlastním jménem – se věnují převážně místní židovské komunitě žijící většinou v zúženém světě chasidských a sektářských představ.⁷

Waldstein evidentně zjišťoval možnosti propagovat sionistické myšlenky v místním prostředí. Navzdory skepsi, které postupně propadal, působil zde až do konce roku 1932, kdy byl redakcí *Lidových novin* přeložen jako dopisovatel do Ostravy. Roku 1934 si zde našel místo v Moravské Ostravské pojišťovně, ale dopisovatelem listu zůstal. Jak vysvítá z redakčních zápisníků pražského šéfredaktora Eduarda Basse, jeho přesun se udal hlavně kvůli tomu, že bezútěšná zaostalost a hrubost prostředí si začaly vybírat – stejně jako v případě tolika jiných dočasných usídlenců – svou daň. A tak bylo třeba zachránit psychiku tohoto idealisty včasným transferem do města těžkého průmyslu, kde se mu přece jen trochu volněji „dýchalo“. Na samém konci třicátých let se vrátil do redakce *Židovských zpráv* a jeho život se ve shodě s dobou zakončil tragicky na jaře 1942 v Terezíně.⁸

V letech 1933–1939 dopisoval z Užhorodu a Chustu novinář **Josef Šidák** (*2. 12. 1892 Vilímov v Čáslavi), který užíval šifru **Šk**. Zabýval se zvláště československými vztahy s Rumunskem a Ukrajinou. Šidák zůstal na Podkarpatsku patrně až do konce února 1939, když už zde pro českého reportéra nebylo kvůli polským a maďarským teroristům moc bezpečno, a pak odjel z nejvýchodnější části rozpadající se Československé republiky na západ Čech, kde se stal od května 1939 pod stejnou šifrou dopisovatelem z Plzně, tj. z města, které se německým zábohem Sudet stalo podobně hraničním městem. O Podkarpatské Rusi psal od roku 1932 také do legionářského listu *Národní osvobození*.⁹

Důležitým a nikoli nahodilým spolupracovníkem se stal v letech 1937–1938 novinář a redaktor **Rudolf Kryl** (*24. 3. 1901 Hluboká nad Vltavou), který

⁶ Zde je třeba upozornit, že vlivem špatné sazby a chybné četby bibliografiů podoba šifry v zápisích kolísá.

⁷ NA, ASYN, členská evidence, kart. 17. Viz též NA, PŘ 1931–1940, sign. V 353/14, kart. 11738 nebo MZA, Lidové noviny, kart. 43.

⁸ Anonym: Emil Waldstein odchází. In: *Židovské zprávy* VIII, 1925, č. 14, s. 4–5, 3. 4. nebo Gottlieb, František: Pozdrav příteli. In: *Židovské zprávy* XII, 1939, č. 2, s. 2, 13. 1. nebo Landes, Zdeněk: Dopis jubilantovi. Milý Emile Waldsteine! In: *Židovské zprávy* XII, 1939, č. 2, s. 6, 13. 1.

⁹ NA, ASYN, členská evidence, dotazníky meziválečné, kart. 15. Viz též Šidák, Josef: Na nové hranici nad Ungvárem. In: *Lidové noviny* XLVI, 1938, č. 306/644, s. 6, 22. 12. nebo Šidák, Josef: Rychlíkem z Chustu do Kysaku. In: *Lidové noviny* XLVII, 1939, č. 41/95, s. 9, 21. 2.

užíval šifry **yl** nebo **rk** a také pseudonym s variantou křestního jména **Bedřich Kryl**. Po první světové válce založil a vedl redakci ČTK v Užhorodu a její pobočku v Chustu. Přispíval do mnoha dalších novin a časopisů, jako například *Podkarpatské listy* (od 1922), *Podkarpatské hlasy* (1925–1928), *Rusín* (od 1933), *Slovan* (od 1934), *Moravské noviny*, *Robotnické noviny*, *Slovenský východ* nebo *Národní osvobození*. Zajímavý je zvláště jeho cyklus reportáží v *Pestrém týdnu* roku 1935 s názvem Nikola Šuhaj z druhé strany. Na přelomu let 1938 a 1939 pokračoval v postavení šéfredaktora ČTK u vlády Karpatské Ukrajiny v Chustu až do března 1939, kdy byl nucen ustoupit do Rumunska, kde setrval kvůli zranění a nemoci v sedmihradské Cluji až do května téhož roku.¹⁰

Koncem třicátých let se stal dopisovatelem z Chustu novinář a redaktor **Alexander Oesterreicher** (*21. 12. 1893 Mukačevo), který užíval šifru **os**. Působil především jako vydavatel týdeníku *Verchovina*. Po záboru zbytku Československa v březnu 1939 a přivtělení Podkarpatské Rusi k Maďarsku odešel do Rumunska, kde se jej ujal Maurice Lovell, vedoucí dopisovatel Reuteru v Rusku, který mu nabídl služební místo u této agentury. Tuto práci přijal a byl mu svěřen referát národnostních menšin v Rumunsku, přičemž se věnoval především maďarské otázce. Před rozšiřujícím se evropským konfliktem odešel přes Balkán do Palestiny, kde se přihlásil k čs. zahraniční akci a nakonec přispíval do exilového časopisu *Naše osvobození* (1943–1944), který vycházel za války v Jeruzalémě a sloužil čs. zahraničnímu odboji.¹¹

Konečně nelze opominout zvláštního dopisovatele, autora tzv. rozhlásků, tj. pravidelných veršovaných komentářů ze čtyř hlavních měst Československa. Rozhlásky z Užhorodu zasílal v letech 1931–1938 **František Frůhauf**, který je podepisoval šifrou **-or**. Jeho texty pochopitelně nemají význam politického nebo kulturního zpravodajství, ale jsou rozhodně svérázným humorným komentářem místních událostí a díky pravidelnosti svého otiskování pokrývají skoro celá 30. léta.

Kromě těchto profesionálních dopisovatelů psali pravidelně o Podkarpatské Rusi do *Lidových novin* příležitostné fejetony a reportáže ještě různí externí spolupracovníci, často momentální cestovatelé, jako národohospodářský redaktor Václav Šlesinger v roce 1921, spisovatel Jaroslav Durych v letech 1921–1922 a dále M. Fiala v letech 1920–1922, Jaroslav Rozrazil v letech 1925–1926, novinář Jiří Jaroš v letech 1928 a 1933, Oldřich Bartoník v letech 1931–1932, František Domluvil v letech 1934–1935, Josef Hruban v letech 1937–1938 nebo Jarolím Schäfer (pseud. **J. S. Hanák**) v tragickém roce 1939.¹²

¹⁰ NA, ASYN, členská evidence, dotazníky meziválečné, kart. 9. Srov. též NA, PŘ 1941–1950, sign. K 6081/5, kart. 6031. Viz též Vopravil, Jaroslav: Slovník pseudonymů v české a slovenské literatuře. Praha 1973, s. 843.

¹¹ AMZV, LA 1939–1945, kart. 58.

¹² NA, fond Ministerstvo zahraničních věcí – výstřižkový archiv (MZV-VA) I, kart. 1759–1774 nebo též Ústav pro českou literaturu AV ČR, Retrospektivní článková bibliografie 1770–1945 (lístkový abecední katalog). Viz www.ucl.cas.cz/cs

Ze srovnání s jinými soudobými čs. deníky celkem jasně vyplývá, že zapamatovanost *Lidových novin* zprávami z Podkarpatské Rusi byla zcela mimořádná. Týkalo se to výrazně především původnosti těchto zpráv, vyváženosti komentářů, názorové vyhraněnosti jejich původců, běžného referentství i kulturního zpravodajství a vlastně i četnosti zpráv samotných. V jiných českých denících je ve 20. letech karpatoruské zpravodajství namnoze anonymní, a i když se hlavně ve 30. letech začínají objevovat podepsané zprávy, jde až na pár výjimek o zpravodajství celkem bezvýznamné.

Je zřejmé, že většina z uvedených pravidelných dopisovatelů nebo příležitostných reportérů, kteří kratší čas přispívali do *Lidových novin* reportážemi z nejvýchodnější části tehdejší Československé republiky, jsou lidé v současné době skoro neznámí. Typově jde o dosti rozmanitou skupinu lidí. V první řadě jde o mladé novináře, kteří byli vysláni na Podkarpatskou Rus – stejně jako jiní čeští odborníci a úředníci na Slovensko – protože tam vlastně skoro nikdo nechtěl a byla s nimi uzavřena nepsaná dohoda, že potom, co si „odslouží nějaké roky“ budou v redakčním svazku příslušného deníku vysláni jako dopisovatelé do nějakého českého nebo moravského města nebo se stanou redaktory nějaké místní filiální redakce. Druhým typem jsou vládní úředníci, kteří ze zájmu, kvůli budování státu nebo za účelem přivýdělku pravidelně referují více méně v tematickém okruhu svých úředních povinností a v dosahu svých pravomocí, které často limitují jejich znalosti o Podkarpatské Rusi. Dalším typem jsou židovští intelektuálové, zvláště sionistického zaměření, kteří z pochopitelných důvodů inklinují k popisu problémů karpatských židů nebo místních problémů viděných více méně jejich očima, což nemuselo být zpravodajství nutně na škodu, protože židovská komunita byla vůdčí hospodářskou silou této země.

Skrytým negativem karpatoruského zpravodajství v *Lidových novinách* – a samozřejmě i v jiných českých novinách – je, že žádný z dopisovatelů z Podkarpatské Rusi nepatřil ke zdejší maďarské komunitě. To však souvisí s celkovým opomíjením nebo bagatelizací přítomnosti maďarského obyvatelstva na Podkarpatské Rusi, a to navzdory tomu, že v rámci značné ostráživosti se čs. novinové zpravodajství a čs. cenzura pečlivě věnovaly maďarské otázce na Slovensku. Vzhledem k rozsáhlé maďarské revizionistické kampani za první republiky byla otázka Maďarů na Podkarpatsku velmi ožehavá a bylo daleko snazší referovat spíše o zemi Rusínů a věc politicky, ani jazykově moc nekomplikovat.

Konečně je třeba zdůraznit, že tento přehled zpravodajství v jednom z českých deníků rozhodně není pokus o celistvý náhled na dopisovatelství z Podkarpatské Rusi. Mnohé dopisovatele a jejich data známe, ale i přes soustředěný archivní výzkum nám unikají souvislosti jejich zdejšího pobytu, jiní dopisovatelé nám stále zůstávají skryti pod pseudonymy a šiframi a jejich skutečná jména asi nikdy nezjistíme. Nejde tu tedy ani tak o souhrnnou zprávu, ale o první pokus zpřehlednit téma dosud málo probádané.

Overview of Lidové noviny correspondents from Carpathian Ruthenia

The paper discusses the topic of correspondents from Carpathian Ruthenia who worked for the journal Lidové noviny in the inter-war era. It focuses briefly on the political situation after incorporation of the new territory to the Czechoslovak Republic and then it pursues careers of prominent journalists and editors working in Uzhorod or Chust, stating their journalistic acronyms and pseudonyms. It attempts to record their activities in other journals and magazines and their destiny during WWII. It emphasises whether Carpathian Ruthenia was a central or peripheral topic for each and every editor and reporter. It states a conscious or subconscious effort to eliminate the presence of Hungarian population in Carpathian Ruthenia from the reports and to depict the land as a sole domain of Ruthenians and Jews.

Überblick der Korrespondenten der Zeitung „Lidové noviny“ aus der Karpato-Ukraine

Der Verfasser behandelt die Problematik der Korrespondenten, die für Tagesblatt Lidové noviny in Zwischenkriegszeit gearbeitet haben. Er widmet sich kurz politischer Situation betreffend diese neu eingegliederte Gebietseinheit in die Tschechoslowakische Republik und dann beschäftigt er sich mit einzelnen gefährdeten Journalisten und Redakteuren, die in Uschgorod oder in Chust tätig waren. Er erwähnt auch ihre journalistische Chiffer und Pseudonyme. Er bemüht sich um Förderung ihrer weiteren Wirkung in anderen Zeitungen und Zeitschriften und ihren Schicksale zur Zeit des Zweiten Weltkriegs. Er betont, ob Problematik der Karpato-Ukraine bei einzelnen Redakteuren oder Externisten ihr Haupt- oder Randthema war. Er konstatiert eine wissentliche oder unterbewusste Bemühung, Anwesenheit der Ungarn aus journalistischen Berichten ganz zu verschieben und die Karpato-Ukraine als exclusive Domäne von Ruthenen und Juden vorzustellen.